

Етимологія назв населених пунктів Літинського району Вінницької області

Вінницький національний технічний університет

Анотація:

У статті досліджено походження назв населених пунктів Літинського району Вінницької області; встановлено, що переважна більшість аналізованих ойконімів мають відантропонімне походження; виявлено назви населених пунктів, що походять від назв рослин чи тварин.

Ключові слова: етимологія, ойконім, антропонім, Літинський район, Вінницька область.

Abstract:

The etymology of the names of settlements of the Litynsky district of Vinnytsia region is investigated in the article; found that the vast majority of analyzed oikonyms have anthroponymic origin; the names of settlements derived from the names of plants or animals have been identified.

Keywords: etymology, oikonym, anthroponym, Litinsky district, Vinnytsia region.

Назви населених пунктів (ойконіми) характеризуються стійкістю форм і змісту, мотивованістю свого походження, тому їх також можна вважати своєрідними пам'ятками історії та культури народу. Досить часто давність населеного пункту визначають саме за часом фіксації його назви в історичних джерелах. Територія Вінницької області належить до тих регіонів, ойконімія яких є уже частково дослідженою та проаналізованою в науковій літературі. Проте нашу увагу привернула етимологія назви населених пунктів Літинського району Вінницької області.

Центром літинського району є смт. *Літин*. У 1972 році районна газета «Радянське життя» опублікувала серію статей про древній Літин. Через рік до редакції завітав житель с. Боркова, пенсіонер-колгоспник Степан Захарович Валігура. Він переповів таку легенду: «Де Літин стоїть, в ту давню пору було тільки перехрестя доріг, по яких тяглися різні товари. А та місцевість і назви не мала, безлюдна була. Тільки на перехресті корчма стояла, в якій Літа горілкою торгувала, а горілка в ту пору з меду варилася. А навпроти степка в Згару на острові стояв мужицький монастир. З Києва часто по цих дорогах проїздив у монастир Нестор Літописець. Можливо, і в корчму заїздив, і Літа добре його пригощала. Він у своєму літопису і назвав цю місцевість Літином – на честь Літи. І поставив герб Літина – чотири берези, а посередині корчма» [1].

Багринівці – назва села походить від бугристого рельєфу, на якому розташоване село.

Гончарівка (давня назва – Майдан-Стасів, перейменоване в 1960 році) – сучасна назва пов'язана з ремеслом гончарства, яке було поширене в селі.

Бірків – час заснування с. Біркова остаточно не встановлений. Деякі дослідники вважають його тотожним з с. Биковим, яке в числі інших поселень були подаровані литовським князем Вітовом поміщику Богдану Микулинському в кінці XIV ст. Назва найімовірніше походить від староукраїнського слова «бір», що означає сосновий ліс.

Залужне (до 1960 року село мало назву Новоселиця-Залужне) – виникло приблизно у XVIII ст., коли тут був лише невеличкий хутір. Ця місцевість швидко привабила до себе нових поселенців завдяки своїм привільним пасовищам та рибним ловам. Виниклому селу дали назву Залужна Новоселиця за велику площу полів та лугів.

Кільянівка – час заснування невідомий. За переказами старожилів, Кільянівка була заснована єврейською родиною Кільяна, який перший з сім'єю оселився на необжитих схилах Згару.

Вербівка (колишня назва – Майдан-Грузький, перейменоване в 1960 р.). Назва Майдан-Грузький походить від того, що навколо села знаходяться непрохідні грузькі болота. Наявність лісу ще здавна сприяла розвитку тут такого ремесла, як виготовлення дьогтю та поташу.

Бруслинів – із розповідей старожилів відомо, що колись вздовж річки росла бруслина. Звідси і пішла назва села Брусленів. Інші кажуть, що тут жив пан Брусилов, і саме від його прізвища походить назва цього населеного пункту.

Новоселиця (до 1960 р. село мало назву Новоселиця-Літинська). Це досить давнє поселення. Початкове місце поселення вказують на правому березі Згару в урочищі Селище. Вірогідно, що саме від цього походить назва Новоселиця-Літинська.

Горбівці – назва села походить від горбистого рельєфу місцевості, на якому воно розташоване. Очевидно, ця назва існувала з перших днів заснування поселення, оскільки іншої в архівних документах не виявлено

Вінниківці – історія цього села нараховує щонайменше п'ять століть. Народна легенда пов'язує походження його назви із словом «віник». Переказ розповідає про спалення під час татарської навали поселення, що існувало південніше сучасних Вінниківців. Попіл цього села був розметений віником [1].

Соколівка (давня назва – Майдан-Савин, перейменоване у 1960 р.). За свідченнями старожилів найімовініше назва села походить від імені заможного селянина або пана Сави, який проживав на цих землях.

Антонівка – походження назви має декілька версій. По-перше, назву села пов'язують з іменем господаря хутора Антона. По-друге, як розповідають старожили, спочатку тут виникло кілька хат, у яких жили лісові сторожі. Довкола стояли лісові масиви, які треба було охороняти. Ці масиви разом із багатьма родючими землями та десятками населених пунктів належали графові Потоцькому. Як свідчать перекази старожилів, село назване на честь старшого сина Потоцького – Антона.

Громадське було засноване 1930 р. До 1964 року називалось воно селищем Жовтневим і було центральною садибою радгоспу «Літинського». Певно, Громадським село було названо як ознака того, що село було перетворено із садиби радгоспу на оселі для простих людей.

Кусиківці – раніше на місці села стояло інше поселення, яке називалося Осипівка. Однак, скоро було повністю знищене татарами. А з часом виникло нове, яке й отримало назву Кусиківці. Місце ж зруйнованого села Осипівка, ще й зараз відоме в народі під назвою «селисько». Назва Осипівка походить від імені заможного пана Осипа, родині якого належав хутір, що розрісся у село.

Дашківці – існує версія, яка стверджує, що назва села походить від імені козака Дашка, котрий жив на місці нинішнього току. Він був, за переказами, велетнем на зріст і працював за чотирьох. Згодом, на тому місці, де була його садиба, виросло село, яке назвали його іменем – Дашківці.

Лукашівка – село засноване в другій чверті XVIII ст. полковим осавулом Лукою (Лукашем) Вагилевичем. Вірогідно, звідси й назва – Лукашівка.

Іскриня – за деякими свідченнями, тут проживав польський шляхтич Якуб Іскра. Його прізвище згодом і дало назву селу.

Дяківці – за припущеннями деяких істориків, Дяківці – це древнє місто Дядьків, котре у XIII ст. входило до складу загадкової Болохівської землі. У 1442 р. Дяківці були надані польським королем Владиславом III Семку Кослевському, а згодом Сигізмундом I закріплені за братами Дяковськими.

Журавне – за переказами старожилів Журавне отримало таку назву від того, що сюди навесні та восени прилітало багато журавлів.

Олександрівка – старожили свідчать, що назва села походить від імені кріпака Олександра. Йому пан віддав частину своїх земель, на яких і виникло сучасне поселення.

Івча – за переказами в давнину на місці нинішньої Івчі було містечко Любеч, але татари зруйнували його, перетворивши в пустир. Він і заріс івою. А з часом, коли тут знову з'явилися поселенці, своє селище вони й назвали Івкою. Століття ж трохи змінило назву.

Кулига – село засноване у XVIII ст. За переказами місцевих старожилів першим жителем, який поселився серед лісу на місці нинішнього села, був селянин із прізвищем Кулик. Можливо, він був кріпаком, який зміг викупитися і поселитися на казенних землях. Вважають, що від його прізвища і пішла назва села.

Кожухів – у 1527 р. польський король Сигізмунд I за певні заслуги подарував це поселення братам Луці та Бунею Кожухівським на заміну села Медведку, котре перейшло в казну. Відтоді маєток був власністю Кожухівських, час від часу роздрібнюючись. Вважається, що село і одержало назву від прізвища своїх власників. У 1874 р. Кожухів став волосним центром.

Лісне та Красносілка (давня назва села Лісного – Нова Гута, перейменоване в 1960р.). Назва села походить від великої площі лісів навколо села. Назва села Красносілка мотивована прикметником красний зі значенням «гарний» та суфіксальним утворенням від село – «гарне сільце».

Літинка – за переказами, земля сучасного села була заселена вихідцями з сусіднього Літина, що утворили тут окремі хутори, які спочатку й називалися Літинськими хуторами.

Яблунівка (давня назва – Майдан-Літинський, у 1960 р. село перейменували). Сучасна назва походить від великої площі яблуневих садів навколо села та в селі.

Малинівка (до 1960 року село мало назву Гута-Літинська). Як стверджує дослідник Сецінський, воно виникло на місці існуючого колись скляного заводу [2].

Балин – село було засноване у другій половині XVIII ст. літинським старостою графом Ігнатієм Свідзінським. Назва села, за народним повір'ям, походить від слова «Балка».

Вишенька та Петрик. Давня назва Вишеньки – Майдан-Голосківський. У 1960 р. було перейменоване. Від вигідного місця розташування село й одержало назву спершу Вишенки, а потім Вишеньки. Можливо, назва пішла від великої кількості вишень, що росли тут. А село Петрик отримало свою назву, найімовірніше, на честь представника радянської влади, оскільки село було засноване в 1937 р.

Микулинці - вперше Микулинці згадуються у грамоті литовського князя Вітова, датованій XIV ст., коли воно серед інших поселень було подароване пану Богдану Микулинському. Саме на його честь і було назване село.

Ріжок (колишня назва – Ріжок Микулинецький). Вірогідно, назва села походить від місця утворення поселення на березі озера, що має форму ріжка.

Осолинка – за переказами старожилів, раніше село називалося Петухи і було заселене розкольниками-безпопівцями. Після дозволу Катерини II повернутися в Росію на території села поселилися кріпаки тодішнього графа Осолинського, від прізвища якого пішла назва села.

Миколаївка – місцеві старожили свідчать, що в давнину на місці села було містечко, яке називалося Миколаїв. Найбільш імовірно, містечко було назване на честь одного з перших жителів села.

Кам'янка (давня назва села – Майдан-Курилівський, перейменоване в 1960 р.). Походження назви пов'язують із невеликими брилами каміння, що були принесені зі Скандинавії у льодовиковий період. Їх ще й досі можна знайти на навколишніх полях.

Пеньківка – за переказами у другій половині XVII ст. ця місцевість належала Рафаїлу Холоневському. Він приймав сюди кріпаків, що тікали від інших панів. Рафаїл же надавав їм землі в сусідніх лісах, які ці люди вирубували для заснування власного поселення. У результаті на місці лісу була велика кількість пеньків, від чого і пішла назва Пеньківка.

Сосни – назва села походить від густого соснового лісу, що на десятки кілометрів простягнувся навколо теперішнього поселення.

Городище – свою теперішню назву село отримало в 1949 р. від назви давнього замку «Городище», залишки якого знаходяться на південному заході околиці села.

Білозірка та Літинські хутори. Достеменно відомого походження назви села Білозірка немає, але є легенда, згідно з якою за селом на пагорбі стояла біла хата. Ввечері її здалеку було видно. Мандрівники, ідучи, говорили: «Давайте заїдемо. Там щось біліє, як зірка на землі». Можливо, з цією легендою й пов'язана назва села. До ухвалення закону про декомунізацію Літинські хутори мали назву «Радянське».

Селище – назву села пов'язують з тим, що воно знаходиться дуже близько від самого Літина й відділене від нього тільки річкою Згар. Поселення за річкою називали «Селищем» або «Поселенням», від чого й походить сучасна назва.

Садове – імовірно назва села походить від лісових насаджень різних фруктових дерев та звичайних лісів.

Теси та Лука. Назва Теси походить від назви річки Рів, яка в давнину називалася Тесівською. Назва Луки – від місцевості. Територія села розміщена на рівнині, яка стала луками.

Шевченково (давня назва села – Зіновенці). У старих книгах також фігурує назва Зінківці, яка походить від прізвища сім'ї кріпаків, які втекли від панів із Запоріжжя. Сучасна назва – на честь поета Шевченка. Перейменовано у 1938 р.

Лисогірка та Медведівка. Назва Лисогірка пов'язана з так званою «Лисою горою» – пагорбом, який, за віруванням людей, був проклятим. І, нібито, на ньому жили злі духи. Назва Медведівка найімовірніше походить від того, що місцеві ліси населяло багато ведмедів.

Підлісне та Брусленівка. Підлісне (попередня назва села Майдан-Супрунівський, перейменоване у 1960 р.) – сучасна назва села походить від лісів, розташованих неподалік від села. Давня назва села Брусленівка – Яцківці. Ймовірно, що назва села походить від назви більшого містечка – Брусленів.

Майдан-Бобрик – селом протікає річка Бобрик, права притоки Південного Бугу. Від назви річки й пішла назва села.

Іванівці та Іванопіль. Давня назва сіл Іванівці та Іванопіль – Янівці та Янопіль відповідно. Перейменовані в 1946 р. У давнину селами володіли поміщики Ярошинські, які були змушені продати свої маєтки Кочубею. Села були названі на честь одного з синів Ярошинських – Яна.

Пиківська Слобідка (попередня назва села – Слобідські Хутори). Селом протікає річка Пиківка, яка впадає у Сниводу. Від назви річки походить і назва села.

Отже, дослідження архаїчних ойконімів Літинського району Вінницької області дає змогу заповнити прогалини в історії його заселення. У процесі дослідження встановлено, що переважна більшість сіл мають відантропонімне походження, тобто походять від імен та прізвищ своїх власників (Літин, Кільянівка, Антонівка, Дашківці, Лукашівка, Олександрівка, кулига, Микулитніці та інші). Значна кількість сіл походять від назв рослин (Вербівка, Івча, Яблунівка, Вишенька, Сосни) та від назв тварин (Журавне, Медведівка). Ойконімія Літинського району Вінницької області є надзвичайно багатим матеріалом для подальших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Історія Літинського району : альбом / Замоцний Х. Т. та ін. – Літин, 1980. – 62 с.
2. Історія міст і сіл Української РСР : в 26 т. Вінницька область / Гол. ред. кол.: Тронько П. Т. (гол. Гол. редкол.), Бажан М. П., Білогуров М. К., Білодід І. К. та ін. – К. : Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1972. – 777 с.

Гандзюк Іван Володимирович – студент групи ІКІ-18мс, факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: ivan-gandzuk@yandex.ua.

Gandziuk Ivan Volodymyrovych - student of the 1KI-18ms group, Faculty of Information Technology and Computer Engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: ivan-gandzuk@yandex.ua.

Науковий керівник: ***Поздрань Юлія В'ячеславівна*** – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, yuliapozdran@ukr.net.

Supervisor: ***Pozdran Yuliia Vjacheslavivna*** – Candidate of Philology, lecturer of the Linguistics' Department, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, yuliapozdran@ukr.net.